

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ενότητα: Αρμενική Αποστολική Εκκλησία

Δημήτριος Ν. Μόσχος

Τμήμα Θεολογίας

Περιεχόμενα

1. Σκοποί ενότητας	3
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	3
2.1 . Αποστολική Ἀρμενική Ἐκκλησία.	3
2.1.1 Βιβλιογραφία	3
2.1.2 Ἀπαρχές	3
2.1.3 Βυζαντινή καί ἀραβική περίοδος.....	4
2.1.4 Ἀπό τήν Ἀναγέννηση ἕως σήμερα	6

1. Σκοποί ενότητας

- Η πληροφόρηση για τα βασικά γεωγραφικά και ιστορικά δεδομένα της Αρμενίας
- Η ένταξη βασικών πληροφοριών για τη γένεση, τις δογματικές διαμάχες και την εσωτερική εκκλησιαστική ζωή (μοναχισμός, τέχνη) στο γενικότερο σύνολο της Εκκλησιαστικής Ιστορίας
- Πληροφόρηση για την γενικότερη ένταξη της Αρμενικής χριστιανικής Εκκλησίας στη νεωτερικότητα (και όχι μόνο μέσω της θυματοποίησής της κατά τη γενοκτονία)

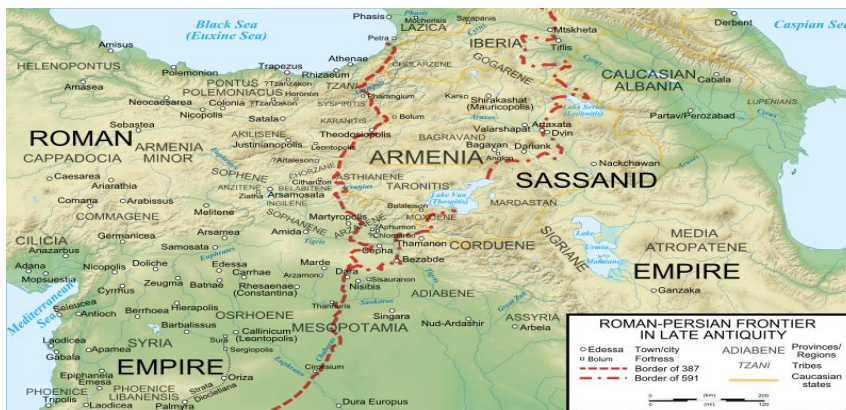
2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 . Άποστολική Αρμενική Έκκλησία.

2.1.1 Βιβλιογραφία

A. Αρβανίτη, Έπιτομος ιστορία Συροϊακωβιτικῆς, Ἀρμενικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1967, Chr. Chaillot, Vie et spiritualité, ό.π. σ. 119-204. Δαμασκηνού Ἀλ. Παπανδρέου, Ἰδρυσις καὶ ὀργάνωσις τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνοδου, Ἀθῆναι 1966.

Ἡ Ἀρμενία, ὅπως καὶ ἡ Γεωργία, εἶναι στό ἀκρότατο ΒΑ ἄκρο τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου μέ κοινωvίες μέ ἔντονα ἠπειρωτικά χαρακτηριστικά φυλετικῆς ὀργάνωσις (εὐγενεῖς ἵππεῖς, ἡγεμονίες κλπ.). Ἡ πορεία τους εἶναι παράλληλη καὶ ἀνταγωνιστική καὶ κινουvται στό διάμεσο τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων τῆς ἐποχῆς (Ρωμαϊκή καὶ περσική αὐτοκρατορία), πού ἤθελαν νά τίς ἐλέγχουν γιά τή στρατηγική τους θέση (βλ. χάρτη).

Εικόνα 1: Τα σύνορα Βυζαντίου-Περσίας και η θέση της Αρμενίας κατά την Ύστερη Αρχαιότητα (4^{ος}-7^{ος} αι.).

2.1.2 Άπαρχές

Πατροπαράδοτη θρησκεία τῶν Ἀρμενίων ἦταν λατρεία ἑνός πολυθεϊστικοῦ πανθέου μέ ἐπιδράσεις συριακές καὶ σέ μικρότερο βαθμό ἑλληνικές πού ἔφθαναν ἀπό τήν Μικρή Ἀρμενία (ἀνατ. Μ. Ἀσία), ἀλλά καὶ ἡ μονοθεϊστική ἀνάταση στή λατρεία ἑνός θεοῦ, τοῦ Aramazd Mihr πού προέρχεται ἀπό τόν Ἀχούρα Μάζντα τῆς Περσίας καὶ λατρευόταν μέ πυρολατρεία. Οἱ ἀπαρχές τῆς ἄρμενικῆς Ἐκκλησίας τοποθετοῦνται ἴσως περί τόν 2ο αἰ. ἀπό περιστάσιακά στοιχεῖα πού ἔχουμε, ὅπως μνεῖα Ἀρμενίων Χριστιανῶν σέ ἐπιστολές Πατέρων, ὅπως τοῦ Μ. Βασιλείου, Μ. Ἀθανασίου

κλπ. ή μαρτυρολογία πού άφοροϋν τή Μικρή Άρμενία. Οί παραδόσεις για εϋαγγελισμό από άποστόλους, όπως τόν Βαρθολομαίο, ή τόν Θαδδαίο προέρχονται από άπόκρυφες άποστολικές πράξεις στά μέσα του 3^{ου} αί. καί δέν έχουν άμεση ιστορική αξία, αλλά μαρτυροϋν για τήν συνείδηση αρχαιότητας πού είχε ο Χριστιανισμός στην περιοχή. Ο Γρηγόριος ο Φωτιστής στά τέλη του 3ου-άρχες του 4ου αί. είσήγαγε καί καλλιέργησε τόν Χριστιανισμό στή χώρα αύτή. Μέ μεγάλες σχέσεις μέ τήν Καισάρεια τής Καππαδοκίας ξαναγύρισε στην Άρμενία πού ήταν υπό περσικό ζυγό (261) καί έπεισε τόν διώκτη των Χριστιανών Τιριδάτη Γ' νά μεταστραφεί στο Χριστιανισμό. Ο Βίος του χρονολογείται περί τό 456 καί έχει πολλά θαυματουργικά στοιχεία. Ίσως πέθανε περί τό 330, άφοϋ προηγουμένως είχε χειροτονηθεί έπίσκοπος από τόν έπίσκοπο Λεόντιο Καισαρείας, είχε χειροτονήσει τό γιο του Καθολικό των Άρμενίων, ένα σύνολο έπισκόπων (περί τούς 12) καί είχε άποσυρθεί στην άσκηση. Σώζεται καί κείμενο πίστεως, ή "Ομολογία του Γρηγορίου του Φωτιστοϋ". Τό αξίωμα του Καθολικοϋ τό έπόμενο διάστημα άναλαμβάνονταν από άπογόνους του Γρηγορίου (τό γιο του Άριστακές, κατόπιν τόν άδελφό του Βερτανές κλπ.) αλλά μέ χειροτονία από τόν αρχιεπίσκοπο Καισαρείας, μέχρι τήν έποχή του Μ. Βασιλείου, όποτε μετά από συγκρούσεις για έκκλησιαστικοπολιτικούς λόγους διακόπηκαν οι σχέσεις. Μετά τό 390 ο αρχιεπίσκοπος εκλεγόταν από τους Άρμενίους αρχιερείς, πού περί τό 450 έφθαναν τούς 17. έλαβε τον τίτλο του Πατριάρχη και έδρα του το Βαγκαρσαπάτ, που μετονομάσθηκε σε Ετσχματζίν. Ένω τό 387 μοιράστηκε ή χώρα ανάμεσα στους Πέρσες καί τούς Ρωμαίους μετά από πρόσκληση των ίδιων των Άρμενίων ύποτελών ήγεμόνων (σε έσωτερική Άρμενία καί περσική) μετά το 428 οι ήγεμόνες (βιτάξες) ζήτησαν από τόν Μεγάλο Βασιλέα Βαχράμ (Ούράνη Ε') καί παρά τίς προειδοποιήσεις του Ίσαάκ (Σαχάκ) έγινε περσική επαρχία. Ο Σαχάκ ο Μέγας (387-439) αναμόρφωσε την Εκκλησία με βάση βυζαντινά λειτουργικά πρότυπα. Ο συνεργάτης του Μεσρώπ Μασδότη κατασκεύασε αρμενικό αλφάβητο (από 36 γράμματα) και μετέφρασε την Αγία Γραφή και η αρμενική λειτουργία διαμορφώθηκε το 439 με βάση την βυζαντινή. Πολλοί έλληνες Πατέρες μεταφράστηκαν στα Άρμενικά. Όμως, στο διάστημα αυτό οι Πέρσες πού έσφιγγαν όλο καί πιο πολύ τόν κλοιό (μέ τήν πολιτική του Yezdegerd Β' πού προσπάθησε νά φέρει τόν Ζωροαστρισμό) καί αντιμετώπισαν έξεγέρσεις, έπεβαλαν τούλάχιστον ως έναλλακτική ή έκδοχή τόν Περσικό Χριστιανισμό πού ήταν κατά κύριο λόγο Νεστοριανικός (μετά τήν ανάπτυξη τής Νισίβεως). Μέχρι το 451 ή Άρμενία παρέμεινε ορθόδοξη. Το 435 είχε συγκαλέσει σύνοδο για να αντιμετωπίσει το Νεστοριανισμό, και κατόπιν αποστολής στην Κων/πολη ο πατριάρχης Πρόκλος (434-446) καταδίκασε σε κείμενό του τον Νεστοριανισμό, κι αυτό το κείμενο το εγκολπώθηκε η Άρμενική Εκκλησία ως σύμβολό της.

2.1.3 Βυζαντινή καί άραβική περίοδος

Μετά από έξεγέρσεις καί συγκρούσεις μέ τήν Περσία λόγω τής βοήθειας από τόν Ζήνωνα για πολιτικούς λόγους αποκήρυξε το 482 την Χαλκηδόνα. Υπήρχαν και μεταφραστικές δυσκολίες (μία λέξη *bnuthium* για ουσία και υπόσταση), έτσι σε δύο συνόδους το 491 (Βαγκαρσαπάτ) και 527 (Ντβιν) υποστήριζε με κάποιο τρόπο το Μονοφυσισισμό. Παρά ταύτα συμμετείχε και στις άλλες Οικουμενικές Συνόδους αλλά όχι επισήμως ή ενιαία. Όλος ο 7^{ος} αί. χαρακτηρίζεται από τήν

προσπάθεια βυζαντινών αυτοκρατόρων και κυρίως του Ήρακλείου (όπως φαίνεται από κτητορικές επιγραφές εκκλησιών) να διατηρηθούν οι δεσμοί με πολλούς αρμενίους ηγεμόνες και άρα και με την Έκκλησία. Το 633 σε σύνοδο αναγνωρίστηκε η Χαλκηδόνα και το 689 υπό τον Ιουστινιανό Β΄ υπογράφηκε κάποια συμφωνία (με ομάδα Αρμενίων επισκόπων) αλλά δεν κράτησε γιατί η Πενθέκτη αποδοκίμασε αρμενικά έθιμα. Ο Ιωάννης Γ΄ Ιμασασέρ (717-729) συγκέντρωσε τους κανόνες και προσπάθησε να βρει ένα συμβιβασμό με την Ορθόδοξη (επικοινωνία με Γερμανό Α΄ 715-730, σύνοδος στο Μαναζκέρτ 719 ή 726). Οι Άραβες και κατόπιν οι Σελτζούκοι κατέλυσαν την ανεξαρτησία του κράτους. Η Αρμενική Έκκλησία έζησε υπό την έπικυριαρχία των Αράβων. Βέβαια, οι έπαφές με την Βυζαντινή Έκκλησία δεν σταμάτησαν: Επί Φωτίου μαρτυρούνται έπιστολές και προσπάθεια για σύνοδο και λίγο πριν την έκθρόνισή του τό 867 αναφέρει ότι η ευσέβεια των Αρμενίων είναι ορθόδοξη (Φωτίου Ομιλίες Λαούρδα 2). Κατόπιν γίνονται συζητήσεις με τον Πατριάρχη Νικόλαο Α΄ Μυστικό (912-955), επί Κωνσταντίνου Γ΄ Λειχούδη (1059-1063), ιδιαίτερα δηλαδή κατά την περίοδο των Μακεδόνων αυτοκρατόρων, όποτε και ανασυστήνεται η κυριαρχία του Βυζαντίου στην περιοχή, και υπό εύνοϊκές συνθήκες, αφού δεν μπορεί να πεί κανείς ότι οι Αρμένιοι υίοθετούσαν τον Μονοφυσισμό, διότι καταδίκάζαν και τον Εύτυχη. Όστόσο, η ίδια αυτή συγκυρία δείχνει και την αντιφατικότητα της, ότι δηλαδή τά σημαντικότερα προβλήματα δεν ήταν θεολογικά αλλά σχετιζονταν με την έπιβολή έξουσίας.

Νέα δυναμική απέκτησαν οι ένωτικές προσπάθειες μετά την επέλαση των Τατάρων και την ίδρυση του κράτους της Μικρής Αρμενίας στην Κιλικία υπό την δυναστεία των Ρουπενιδών (1080-1348). Για την Μεγάλη Αρμενία μαθαίνουμε ότι και πάλι την περίοδο αυτή δεν έχουμε ιδιαίτερες ειδήσεις. Και πάλι, όμως, τό κύριο θέμα στις συζητήσεις του 12^{ου} αϊ. επί Μανουήλ Α΄ Κομνηνού δεν ήταν τόσο οι δογματικές διαφορές που προέκυπταν από την Έκθεση του Καθολικού Ναρση Δ΄ Siothali (Κεχαριτωμένου) αλλά η τοποθέτηση του Αρμενίου Καθολικού από την Κωνσταντινούπολη. Παράλληλα, από την εποχή αυτή και μετά (κυρίως μετά τον 13^ο αϊ. και την κατάκτηση της Κων/λης) αρχίζουν και οι έπαφές με την Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία. Ο Καθολικός Γρηγόριος Γ΄ προσκαλείται στις λατινικές συνόδους του 1141 στην Αντιόχεια και του 1143 στην Ίερουσαλήμ, γίνεται όμως σαφές ότι η «Ένωση» για την Ρώμη σημαίνει ύποταγή. Έτσι, παρά την φιλική στάση σε πολιτικό επίπεδο, που έφθασε στο αξιοσημείωτο έπεισόδιο της στέψης του αρμενίου βασιλιά Λέοντος Β΄ του Μεγάλου (1198 ή 1199) από τον παπικό λεγάτο (ένω ο Καθολικός έδωσε τό χρίσμα) και τις άμοιβαίες έπισκέψεις μοναχών, δεν υπήρξε κανονικός έκλατινισμός όλης της Αρμενικής Έκκλησίας. Τό 1375 καταλύθηκε τό κράτος της Μικρής Αρμενίας.

Εικόνα 2: Η Εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στο νησί Aghtamar της λίμνης Van (ανατολική Τουρκία).

2.1.4 Από την Αναγέννηση έως σήμερα

Κατά τους μεταγενέστερους αιώνες ή πολιτική αλλά και ή εκκλησιαστική παρακμή με σιμωνεΐες και πολιτικά μέσα για κατάληψη εκκλησιαστικών αξιωμάτων οδήγησε σε μεγάλη κληρικολαϊκή σύνοδο τό 1441, πού αποφάσισε την επαναφορά του Καθολικάτου στό Έσμιατζίν πού τότε ήταν υπό τους Πέρσες, ενώ μέχρι τότε ο Καθολικός περιερχόταν σε διάφορες έδρες και τελευταία βρισκόταν στό Σίς. Η μεταφορά δέν έγινε χωρίς προβλήματα καθώς ή απαραίτητη για τή χειροτονία και τόν καθαγιασμό του Άγιου Μύρου χείρα από τό τίμιο λείψανο του Άγιου Γρηγορίου του Φωτιστή έφθασε με δόλο από την Άγκθαμάρ τό 1477. Οι επαφές, πάντως, με τη Βυζαντινή Εκκλησία είναι πολύ διδακτικές γιατί δείχνουν ότι τα σημαντικότερα προβλήματα ήταν η επιβολή εξουσίας Στην Κιλικία ιδρύεται τό 1580 τό Άρμενικό Πατριαρχείο από τή Ρώμη («Άρμενοκαθολικό»), ενώ οί ένωτικές προσπάθειες έχουν ήδη ξεκινήσει με Φραγκισκανούς, αλλά κυρίως από τόν 17^ο αί. Ίησούίτες νά εγκαθιδρουν σχολεία και νά κάνουν μεταφράσεις εκκλησιαστικών κειμένων. Όμως, αυτές οί προπαγανδιστικές κινήσεις δημιούργησαν ένα κλίμα αντίδρασης και στροφής στόν ανανεωμένο παραδοσιακό θεολογικό λόγο (έναντίον του Ρ/Κ) πού βρήκε έδαφος και με τό υποστηριζόμενο από τίς πολυάριθμες άρμενικές παραιοικίες τής Εύρώπης τυπογραφικό έργο. Ο Άββας Parsegh και ο μαθητής του Ίωάννης Golod πού έγινε (άρμ.) Πατριάρχης Κων/λεως τό 1715 είναι παραδείγματα άνθωνωτικής στάσης. Αντίθετα ο μοναχός στό μικρό ρ/κ μοναστήρι του Μοριά Mechitar (1676-1749) πού τελικά συντάχθηκε με τους Ίησούίτες προτίμησε την ανανέωση με την παιδεία αλλά και τόν έξευρωπαϊσμό τής Άρμενικής Έκκλησίας. Έχοντας δράσει στό ναό του άγ. Γρηγορίου Φωτιστού στην Πόλη και κατόπιν στή Σμύρνη, τελικά βρέθηκε στή Βενετία όπου συνέχισε τίς προσπάθειές του με τόν μοναχικό κύκλο του στό απομονωμένο νησί του άγ. Λαζάρου. Τό 1730 οί όπαδοί του εκδίδουν Γραμματική τής Άρμενικής γλώσσας. Η γενικώτερη στροφή στην παιδεία και ή άνθηση τής πνευματικής παραγωγής και άρμενικής λογοτεχνίας μεταξύ 1820 και 1860 οδήγησε και σε διεκδίκηση πίο ουσιαστικού ρόλου από τους λαϊκούς στά εκκλησιαστικά πράγματα με τή δημιουργία αντιπροσωπευτικού συμβουλίου. Στο Συνέδριο του Βερολίνου του 1878 τίθεται για πρώτη φορά πλήρως «τό άρμενικό ζήτημα».

Παράλληλα, από τά τέλη του 19^{ου} αί. ή έπιρροή δυτικών θεολογικών κύκλων και Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντικών δέν ήταν καθόλου άμελητέα. Έτσι μιά ομάδα κληρικών και θεολόγων, πού σπούδασε στή Γερμανία εισήγαγε μιά προσπάθεια ανανέωσης τής λειτουργικής και

θεολογικής γλώσσας και εισαγωγής κριτικής σκέψης στα θεολογικά πράγματα, καθώς και έμφασης στο κοινωνικό έργο. Τέτοιοι ήταν ο καθηγητής της Έκκλησιαστικής Ακαδημίας του Έσμιατζίν Evvand Ter-Minasean που διηύθυνε το περιοδικό Ararat και απολύθηκε τελικά από τον Καθολικό τό 1907 για τις φιλελεύθερες ιδέες του και οι Karapet Ter-Mkrtchean και Garegin Yovsepean, που είχαν επίσης σπουδάσει στη Γερμανία. Ο πιο μετριοπαθής επίσκοπος Babgen Kiuleserean (+1936) προσπάθησε τουλάχιστον να φέρει περισσότερη συμμετοχή του λαού στη λατρεία και έκανε και κάποια οίкуμενικά ανοίγματα¹.

Η Αρμενική Αποστολική Εκκλησία βεβαίως, πλήρωσε το μεγαλύτερο φόρο αίματος μετά τη γενοκτονία του 1915, όπου εξοντώθηκαν βάρβαρα πάνω από 1 εκατομμύριο Αρμένιοι υπήκοοι της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τους Νεότουρκους

Η Αρμενική Αποστολική Εκκλησία διαμόρφωσε τρεις διοικητικές αρχές με πρώτο τον Καθολικό του Έσμιατζίν. Υπάρχουν επίσης Πατριάρχης Κων/λεως και πάσης Τουρκίας και Πατριάρχης Ίεροσολύμων υπεύθυνος για τη διαποίμανση της Μ. Ανατολής. Όμως, από τό 1929 υπάρχει και Καθολικός της Κιλικίας που είναι υπεύθυνος για ένα μέρος του Λιβάνου και την Κύπρο. Ο σημερινός Καθολικός Άράμ Α΄ (γεν. 1947) διακρίνεται για τό συγγραφικό του έργο και τη δραστηριότητά του σε οίкуμενικά φόρα.

---

¹ Βλ. γι' αυτά τά ζητήματα Hacik Rafi Gazer, Die Reformbestrebungen in der armenisch-apostolischen Kirche im ausgehen-den 19. und im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts, Göttingen 1996.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- eclass.uoa.gr/courses/THEOL120

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δημήτριος Μόσχος, 2015. «Ιστορία Αρχαίων Ανατολικών Εκκλησιών. Αρμενική Αποστολική Εκκλησία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα, 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: opencourses.uoa.gr/courses/THEOL1/.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Copyright: Creative Commons Attribution-ShareAlike License, Σύνδεσμος:

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2c/Roman-](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2c/Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg/1024px-Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg.png)

[Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg/1024px-Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg.png](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2c/Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg/1024px-Roman-Persian_Frontier_in_Late_Antiquity.svg.png)

Πηγή: wikimedia.org.

Εικόνα 2: Copyrighted, Σύνδεσμος <https://persia1.wordpress.com/2008/06/11/beautiful-iran-photos/>,

Πηγή: persia1.wordpress.com

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

